

1986

Dots. Aleksander E l a n g o mälestusi

Üles kirjutanud Kaja Noodla 27.II 1986

Üliõpilasena kasutasin raamatukogu vähe, sest hankisin raamatud üldiselt ise. Raha mul oli, kuna töötasin Karskusliidus. Reisisin Saksamaal, raamat oli seal odav, ostsin kõik, mis mul eksaniks vaja läks.

17-aastase

~~XXXX~~ kooliõpilasena avanes mul võimalus kaasa elada Ülikooli avamisaktust 1919.a. 1. detsembril. Villem Ernits, Karskusliidu esimees, sai kaks kutset ja andis teise mulle, ~~XX~~ keskkooli ^{ree} viimase klassi õpilasele. Huvitav oli see aktus. Need, kes varem vargsi piilunud, istusid nüüd tähtsate meestena esimeses reas. Jaan Tõnisson oli alles nädal tagasi peaministriks saanud. Professorkond koosnes enamasti endistest kooliõpetajatest. Kohal oli ka välismaa esindusi. H. Koppelik ~~vaat~~ polnud veel Tartusse jõudnud, tema (rektori) kohuseid täitis kuraator Peeter Pöld. Aulas oli tol ajal kaks kateedrit - ülemine, kuhu läks ainult rektor, ja alumine kõnelejate jaoks. Toolid asetsesid küljega, kateedrid kahe samba vahel. (Praegu on ainult alumine kateeder.)

Ülikooli astusin 1921.a. sügisel. 1.septembri aktusel sain üliõpilaspileti juba Heinrich Koppelilt. Tundsin teda varemgi, sest kevadel andis ta noorte pühapäevase ^{R. qvanele kingitus} (Hermese kuju Koolinoorsoo keskliidule. (Asus pärast Ülik. nõuk. saalis.)

Mõtlesin algul ajalugu õppida - keskkoolis tundsin huvi bioloogia vastu -, aga ajaloo õppejõud, ~~XXXXXXXXXXXX~~ Hans Oldekop kõneles kuivalt ja igavalt. Peeter Pöld seevastu oli särav isiksus, hea lektor ja juba varem tuttav. Nii valisingi ^{pea} (aineks) pedagoogika ja sellele lähedase psühholoogia. Ka K. Ramul oli hea lektor, kõneles küll mitte eriti huvitavalt, kuid tuumakalt ja õpetas ⁿ materialistlikult mõtlema.

Olin Karskusliidu teenistuses noorte instruktorina, loengul

sain käia sporaadiliselt, õppimine toimus peamiselt kirjanduse
najaal. Õppejõud süstemaatilisi kursusi ei lugenudki, vaid teatud
probleeme, mida ise parajasti uurisid. Õpinguraamatusse tuli
loengud sisse kirjutada, võtta õppejõult allkiri. Läksin ka prof.
Eiseni juurde aalkirja saama. Tema küsis: Kulla noormees, 16 tun-
di loenguid sisse kirjutatud, millal Te õpite? (Mis üliõpilased
praegu teevad, kus neil on 30-40 t. loenguid nädalas?!!)

Juba esimesel õppeaastal käisin Saksamaal, seal sai odavalt
reisida ja elada. Tõin kaasa suure kohvritäie kirjandust. Berlii-
nis mõtlesin transpordi suhtes paluda saatkonna abi. Ed. Vilde
täitis saadiku kohuseid. Ta võttis mind lahesti vastu ja oli kohe
nõus raamatuid edasi toimetama. Nii vabanesin tollist, raamatud
tulid diplomaatilise postiga Tallinna.

Nii ma paar aastat ülikoolis tolknesin. Siis lahkusin Karskus-
liidu instruktori kohalt. KL määras mulle väikese stipendiumi.
Kirjutasin ka ajalehtedele, sain honorari järgmisteks reiseideks
ja harjutasin sulge.

P. Põllu juures hakkasid mind eriti huvitama loengud eesti koo-
li ajalooast. Olin selle kohta palju lugenud ja kirjandust kogunud.
P.P. ^{juures tuli sõnad} ~~seminarides~~ ^{me seminari.} oli kaks alam- ja kaks ülemastet. (Täheks teinaks
sai mulle EKMS-i pedagoogiline tegevus, sel aja alles uurimata
teema. Avaldasin selle "Kasvatuses".

Kõrvuti pedagoogikaga süvenesin ilukirjandusse. G. Suits võlus,
temaga oli tihe kontakt ka väljaspool ülikooli. Ma toimetasin
ajakirja "Uudis ~~Kõrvaldamaa~~", Suits tegi sellele kaastööd. Kirjanduse ek-
samil tuli juttu J.V. Jannseni luuletuskogust. Tähtsaim luuletus
selles, küsis Suits. Mul ei tulnud sõnad meelde. W. Anderson as-
sisteeris. Mõlemad naersid. Siis tulid mulle kõigepealt meelde
soomekeelsed sõnad.

Lõpueksamil pedagoogikas oli meid kolm meest - Aleksander Kur-
vits, kutsenõunik Hans Roos ja mina. Põld oli range küsija. Kurvits

3

sai kohe kolme, Roosi ja mind pigistati. Esitas mulle küsimuse, mis on 'enⁱ kyklös paideia', ma ei teadnud. Sai me Roosiga mõlemad nelja. Oli juttu, et ega see stipendiumi ei sega. Põld ütles: Olen Teie magistritööd juba vaadanud, on iseseisev uurimus. Teemaks oli õpilaste omavalitsus teoorias ja praktikas. Mul oli ka soomekeelset materjali, mida Põldki ei tundnud. Komisjoni kuulusid Põld, Tarvel ja Ramul; hindasid töö väga heaks. Avaldasin selle põhiosad kolmes "Kasvatuse" numbris 1928.a.

Jätkasin ^{õppimist} didaktilis-metoodilises seminaris, et õpetajakutset saada ^{pedagoogiks} loogika ja psühholoogias. Juhatas Tork. Kuulasin tunde mitmes koolis, tutvusin õpetajatega, nende tööstiili ja erineva vaimuga. Kevadel oli eksam, siis järgnes 2-aastane praktika, sest täiskoormust (üks aasta) polnud Tartus kuskilt võtta. Tartu Pedagoogiumi direktori Raaniga leppisin kokku, tema andis oma tunnid, 12 t. nädalas. Töötasin tasuta, palga sai Raam. Dir. Raam istus peaaegu kõigis mu tundides, pärast arutasime. See tuli mulle tohutult kasuks. Pean Raami parimaks praktiliseks pedagoogiks. Ta oli tagasihoidlik, sellepärast on temast vähe järele jäänud.

Kui ülikooli lõpetasin, oli mul kolm "kosilast". Esiteks Mikelsaar pakkus Haminis kooliinspektori kohta, ^{erialaga} võtta noorsoo organisatsioonid. Paari aasta pärast oleks seal saanud peainspektoriks, kelle nimetas ametisse Vabariigi Valitsus. Minister Mõtus andis aga Mikelsaarele vabad käed. Pidasin nõu P. Põlluga. Tema soovitas teaduslikuks stipendiaadiks minna. Stipendium oli küllväike, ainult 80 krooni kuus, s.o. umbes pool algkooliõpetaja palga. Kolmas pakumine oli Karskusliidult, kes mind toetas (esimees V. Erniti ja kavatses nüüd luua mulle EL teadusliku sekretäri koha sama tasuga kui ministeeriumis. Otsustasin siiski ülikooli juurde jääda stipendiaadiks kolmeks aastaks.

Doktoridissertatsiooni teema valisin noorsoopsühholoogia valdkonnast. Sellele polnud Eestis juhendajat. Silma paistis Viini

Ülikooli professor Charlotte Bühler, kes oli rahvusvahelise kuul-
susega. Otsustasin välisstipendiumi taotleda ja saingi. Bühleril
oli aga dissertante igast ilmakaarest. Aega nende juhendamiseks
jõi tal väga vähe, sporaadiliselt. Et tema jutule pääseda, pidi
järjekorras ootama. Ühe aasta oli ta sel ajal koguni USA-s.

Viinis avanes mul rikkalik võimalus kuulata loenguid paljudel
aladel. Ka Freudi kuulasin ning tutvusin temaga isiklikult, aga
sõpradeks me ei saanud. Ta oli ebakontaktne.

Individueelne psühholoogia õhngus
Viini ülikoolis ~~olles~~ tois ajal loenguid individuaal psühholoo-
giast Alfred Adler. See vastas rohkem minu huvidele, Adler oli ka
särav isiksus. Kord nädalas olid loengud, pärast seda istus aktiiv,
7-8 inimest, kohvikus. Mind kutsuti ka sinna. Nii tekkis hea kon-
takt. Adleri soovitusel assisteerisin ühes kasvatusalases nõuand-
las, mida juhtisid Adleri õpilased. Kuulasin ka loenguid Viini
Õpetajate Teadusinstituudis, tutvusin Viini kooli uuendustööga.

Kolmes raamatukogus käisin. Kõigepealt ülikoolikogu. Seal oli
avar lugemissaal, kasutajaid vähe. Raamatud toodi välja u. kahe
tunni jooksul. Kataloogiruum asus lugemissaali kõrval ühes toas.
Austria rahvusraamatukogu kasutasin siis, kui OR oli üliõpilaste
rahutuste tõttu suletud. Natslik liikumine arenes juutidevastaseks
pogrommiks. Politsei sekkuda ei võinud. Nägin, kui politsei piiras
Ülikooli ümber, et inimesed sinna ei tungiks, ja vaatas rahulikult
pealt, kuidas juudi üliõpilasi ja õppejõude trepist alla tõugati.
Varsti hamin võttis rektori maha, sest see oli natslik; siis jäi
kohe rahulikuks. Rahvusraamatukogu kataloog vist ei hõlmanud kõike.
Kasutasid enamasti vanemad inimesed. Raamatud toodi teiseks päevaks
lugemissaali. Teenindas kaks inimest. Sain sealt kõike, mis vaja.
Huvisin seekord kirjandusest Kreeka kohta, sest Kreeka reis sei-
sis ees. Kolmandaks kasutasin Viini Pedagoogilise Instituudi (oli
teadusinstituut) raamatukogu. Seal olid avariilulid, laenutussede-
lid tuli kirjutada. Kohe sain raamatud kätte. Lugemissaal oli väike

Teenindas üks inimene, temaga saime headeks sõpradeks, varsti ta teadis, mida ma tahan. Raamatukogu oli avatud vist 6 tundi päevas.

Pearaamatukogu Toomel oli uuema pedagoogilise kirjanduse poolt võrdlemisi täielik. Kui Filosoofiateaduskonna summadest ei jätkunud, võtsime lisa Didaktilis-metoodilise Seminari summadest - seminaril oli oma eelarvõtte otse Haminist, - seal summasid jätkus mida tellisin. (juhat. prof. Ramul), alati sain, (Puksoo küll vahest ütles ära. Peamiselt tellisin saksa kirjandust.

Lugeda sai Toomel lugemissaalis, ruumipuudust seal ei olnud. Puksoo oli väga vastutulelik ja sõbralik, aga mitte eriti kontaktaabel. Õppejõude oli ju vähe, Puksool aega rahulikult asju ajada. P. oli ka harilikult alati kohal, nii et kerge tema jutule pääseda. Raamatukoguväliseid suhteid mul P-ga polnud. Laenutuses rahuldati õppejõudude soovid 10 minuti jooksul, kui raamat samal korrusel, kui kaugemal, siis $\frac{1}{2}$ - 2 tunni pärast. Toomel küisin ka ise hoidlas uuemat kirjandust vaatamas. Sealt võis raamatu kaasa võtta ja sedeli laenutusse viia. Oli kodune asjaajamine. Üldse kasutasin õppejõuna märksa rohkem raamatukogu kui üliõpilasena. Kataloogide kasutamisega ei olnud raskusi, sedelkataloogi juurde lubati ka; see oli alati korras, leidsin, mis tarvis.

Mõnikord, kui kataloogist ei leidnud, pöördusin Vigeli poole. Tema aitas kohe, oli asjalik, tundis hästi fonde, teadis peast. Lugemislauda teenindas Edith Rosenthal, oli kena ja sümpaatne inimene. Teistega kokkupuuteid ei olnud. Laenutajad vaheldusid. RVL-i pole kasutanud.

Seminariraamatukogu (nimetus ei vastanud sisule, sest seminar on õppetöö vorm) oli väike. Õppejõud võisid kapis riiulitel vaadata, võisid kasutada kohal või võtta koju. Üliõpilane sai koju õppejõu allkirjaga. Kataloog oli ka. Kuu aega töötas seal üks inimene - Ann Tamm, kes oli õppejõudude ja üliõpilaste seas populaarne, ise laia kultuurilise silmaringiga. Hiljem tuli ka teine töötaja, kes inven-

teeris ja kataloogis; need vaheldusid. Mõnikord töötasid ka üliõpilased. Suhted olid mul kõigiga väga head.

Ma pidasin algul üliõpilastele pedagoogika proseminari Seminari-
raamatukogus tagumises toas, sest seal oli suur laud, mille ümber
saime istuda. Tahtsin ümmargust lauda. Siis nuriseti, et segab
lugejaid. Kolisime auditooriumi.

Kolmas raamatukogu, mida kasutasin, oli Eksperimentaalse psüh-
hologia ja Pedagoogika Laboratooriumis (Lai 36, juh. prof. Ramul).
Seal oli väike raamatukogu, lahtine riul, u. üks toa sein. Aktiiv-
setel labori kasutajatel olid šneprid. Võisime igal ajal sisse
minna. Sinna käisid head ajakirjad, Saksamaalt. Mõned üliõpilased
tegid eksperimente. Oli täielik usaldus, kõik aparaadid lahti.
Prof. Ramulil kaks korda nädalas kõnetunnid, rohkem statsionaare
seal polnud. Raamatuid võtsime ise. Mõnikord juhtus ka, et raamat
kadus, aga hiljem ilmus tagasi.

Raamatukogude kasutamisel olit^{as} tähtis see, et kogu maailma kirjjan-
dus oli ühtlaselt kättesaadav. Ei olnud mingit erifondi.

Pärast sõda uuemat nõukogude kirjandust ikka kasutasin Toomelt,
enamasti küll ostsin ise. Käisin Moskvast, sealt ostsin. Vahepeal
teadusala prorektor Martinson kontrollis, kes kasutavad ülikooli
raamatukogu ja püüdis selle järgi teadustööd hinnata. Mõned aja-
kirjad sain ise kiiremini kui raamatukogu, mõnda rk-s ei olnudki.
Moskvast käies lugesin ka Ušinski nim. Pedagoogikaraamatukogus.
Praegu tellin ka ise raamatuid ja ajakirju, pensionärina küll pii-
ran mõnevõrra.

Olin ka komisjonis, mis Veltmanni tööd kontrollis. Esines ideo-
loogilisi vigu kataloogides. Veltmanni suhtlemine polnud korrektne.
Juuksuri juures saime kokku, V. pahasdas kontrolli üle.

Pedagoogika kateeder oli rahulolevata ja on praegugi. Pole
mida vaja, näit. ajakirja "Chetvertskaja negarodnaja" ^{polnud karta alga} Tellisime kateed-

rile, Pearaamatukogu hakkas takistama, tuli rivaalitsemine. Seminarka pärast tuli samuti pahandusi, et miks tellitakse mitmele poole. Järjekord oli: 1) Pearaamatukogu, 2) seminarka, 3) kateeder.

Tuubikum vähendas seminarka osatähtsust.

Mida kättesaadavam on raamat, seda parem on raamatukogu. Seminarka voorus on selles, et seal mõned ajakirjad püsivalt saadaval.

Struve tänava raamatukogus uudiskirjanduse riulitel pedagoogikakirjandust väga vähe, seegi k ige alumisel riulil ja ~~ilms~~ ^{vähe} nähtava sildiga. Teatmekirjanduse saal on hea, hästi süstematiseeritud, aga kahju, et seal pole uuemaid ^{kapmärke} entsüklopeediateid (mis sf-is). Perioodika saal on kõle. Miks ei ole riulil viimase aastakäigu kõiki numbreid? Ajalehed on korras.

Helene Johaniga oli kokkupuuteid 1940/41, kui ta töötas haridusosakonna juhatajana. Muljed on head. Tal tuli vana vaimu murda, see polnud kerge. Olid ju vanad ästaatikal pedagoogid, nagu Lang jt. Johani püüdis olla nii delikaatne kui võimalik, kuid pidi vallandama ja ümber paigutama. Kui algas evakueerimine, ütlesin: Ärge minge, sest Teie peale keegi ei pahanda. Tema vastu, et see pole kiitus, vaid laitus. Tsiteeris Leninit.